

УДК 261.7

Г. В. Христокін
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії та політології
Університету державної фіскальної служби України

МЕТОДОЛОГІЯ ТЕОЛОГІЇ ГРЕЦЬКОЇ ПАТРИСТИКИ

Постановка проблеми. Проблематика релігієзнавчого вивчення методології християнської теології є однією з актуальних тем у дослідженні як християнської традиції, так і сучасної християнської думки. Вона дає змогу побачити теологію як досить складне утворення, розглянути її як повноцінний дискурс в усіх його проявах. Зрозуміти певну теологію – це означає зрозуміти її методологію. Адже без чіткого усвідомлення способів, якими теолог здобуває знання, без теологічної рефлексії неможливо відрізнити теологічне знання від містичного, міфічного чи поетичного. Особливо актуальним дослідження теологічних методів, прийнятих в східному християнстві, стає у зв'язку з аналізом сучасного стану, тенденцій та перспектив розвитку православної теології, яка багато в чому є повторенням, продовженням та новітньою інтерпретацією східно-християнської традиції. Оскільки сучасна православна теологія активно повертається до спадщини грецької патристики, актуальним стає систематичний аналіз особливостей методології богословської думки доби розквіту цієї традиції у Візантії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості методології грецької патристики недостатньо вивчені як у світовій, так і у вітчизняній науці. Серед вітчизняних дослідників лише Ю. Чорноморець аналізує деякі аспекти методології теології грецьких отців церкви [12], зокрема, методології Максима Сповідника [13]. Загалом в науці активно обговорюється проблема впливу філософії на теологію, розглядаються особливості теологічного знання, його форми, функції та предмет [8; 14]. Але без достатнього розгляду залишається питання про місце, роль і значення методології у вченнях мислителів грецької патристики.

Метою статті є аналіз методів теологічного дискурсу отців, їх взаємодії між собою, зв'язку з досвідом, одкровенням, з теорією та практикою патристики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ми виходимо з того, що теологія є типологічно близьким до філософії знанням. Лише такий підхід, з одного боку, дає змогу уникнути ізоляціонізму та ексклюзивізму теологічного знання, а з іншого – не дасть можливості асимілювати його з науковим та міфопоетичним знанням. Як «сукупність релігійних доктрин про сутність і діяльність Бога» теологія «побудована у формах ідеалістичного уможягду на основі текстів, що приймаються як божественне одкровення» [1, с. 32]. Теологія – це своєрідна форма релігійно-філософського, гуманітарного, теоцентричного, універсального, світоглядного, теоретичного і практичного, культурно зумовленого знання, що виникає на основі релігійного одкровення, осмисленого людиною засобами мови і за допомогою спеціальних понять, методів та практик. Тобто теологія виступає єдиністю релігійних знань, цінностей та практики, які утворюють систему уявлень про світ, людину і Бога, що формують цілісний світогляд. Як форма універсального світоглядного релігійного знання теологія має систему теоретичних (дискурс) та практичних (практис) знань, які використовують своєрідні поняття й методи.

Ознаками повноцінного теологічного дискурсу можна вважати наявність формальної частини, тобто термінології, категорій та певної цілісності змісту, тощо. Важливою ознакою теологічного дискурсу є його методологія – це способи побудови цього дискурсу, усталені засоби осмислення релігійних ідей і практик, що дають змогу побудувати цілісну систему знань про Бога, людину та світ. Ці способи можуть мати важливу духовно-практичну основу, але по суті своїй вони мають бути способами теоретичного осмислення.

Методологія є важливим компонентом дискурсивного теологічного знання. Для безпосереднього акту віри в Бога, як і для акту його духовного переживання, методологія не є обов'язковою. Необхідність методології виникає в той момент, коли відбувається організація первинного досвіду віри та переживань у певні раціональні структури, без яких теологія неможлива. Теологія виникає як спроба висловити досвід, оформити його в систему вчень, викласти його як організовану раціональністю віру. Теологія важлива для Церкви, як її голос і слово про Бога.

Чимало дослідників, особливо конфесійних, досить спрощено пояснюють релігійну методологію. Вони упереджено редукують методологію отців Церкви до духовного досвіду як головного способу встановлення догматичних істин. За цією схемою теолог – це «той, хто істинно молиться», а теологія – це результат молитви (Свагрій). Сама по собі ця думка не викликає особливих заперечень (теолог має молитися), але в своїй очевидності, вона занадто спрощує ситуацію, адже ототожнює молитву й дискурс, безпосередній досвід та його раціоналізацію.

Сучасні наукові дослідження патристичної та візантійської філософії дають змогу відійти від спрощених уявлень про їх структуру та методологію. На нашу думку, в творчості отців грецької Церкви можна виявити цілу низку різних методологій, які виражають усю багатоманітність, глибину і достатню складність теології отців Церкви. У створенні традиційних систем християнської теології важливу роль відігравали різні методи, а саме феноменологічний, герменевтичний, метафізичний, комунікативний. Відповідно, для осмислення Бога й Одкровення в патристиці та візантійській філософії важливими були і феноменологічний, і герменевтичний, і метафізичний, і комунікативно-конвенційний способи встановлення догматичних істин і богословських положень.

Філософська теорія в патристиці тісно пов'язана із завданнями практичної філософії, герменевтикою Писання, церковним вчительством, полемічними завданнями, догматичною творчістю та зумовлена ними. Теоретичні проблеми філософії – онтологія, гносеологія, а разом з ними й методологія – не набувають рефлексивної, спеціальної розробки в межах візантійської культури. Не існує трактатів в яких би, на кшталт схоластики, спеціально розроблялися теоретичні та методологічні проблеми теології. Взагалі теологія та філософія на християнському Сході чітко не були розведені. Їх проблематика та методологічна специфіка здебільшого не ставали об'єктом спеціального аналізу отців. Якщо і можна говорити про розмежування філософії та теології, то лише відносно християнської філософії та античної. Остання сприймалася як власне філософія, що протистоїть філософії християнській – теології.

Теологічний дискурс на Сході розумівся у найширшому сенсі – як єдність усіх знань про Бога, людину, світ, що ґрунтувалися на принципах християнського світогляду, віри, істини Писання, церковному вчительстві та духовному досвіді. А оскільки в коло названих принципів входили всі світоглядні питання, то теологія тим самим охоплювала, найширшу область знань і фактично тісно синтезувалася з філософією, зокрема з її практичною частиною.

Останнім часом з'явилися дослідження, в яких доводиться, що метафізика відіграла значну роль у формуванні системи знань православ'я про людину, світ та Бога. Встановлено, що мислення отців мало вагому філософську складову, відчувало суттєвий вплив з боку античної філософії платонізму, аристотелізму та неоплатонізму [11]. Окрім догматичної теології, що формувалася на засадах віри та істин Одкровення, у східному християнстві існувала при-

родна теологія як система знання про світ і людину, які черпалися з філософських та наукових знань античності, але обґрунтовували християнську віру. Знання природної теології на той час могли бути переважно метафізичними. Навіть догматичне знання організовувалося за допомогою метафізичних категорій [1, с. 32].

Первинна структуризація досвіду, формування й осмислення релігійних уявлень, мови та символіки проходили за допомогою метафізичної мови філософії Платона, Аристотеля та неоплатоників. І незважаючи на те, що прямого і механічного засвоєння мови античної філософії не було, хоча античний категоріальний апарат переосмислювався і наповнювався, часто, новим християнським змістом, все одно категоріальний вплив античної філософії був коло-сальним. Фактично, античність навчила християн мислити філософськи і допомогла сформувати християнські системи філософського мислення [2, с. 55–59].

Сформована теологічна мова християнської Церкви теж була метафізикою – системою природного та догматичного знання. Усі вагомі для історії православ'я дискурси і парадигми – східно-християнський платонізм та неоплатонізм, пізньосередньовічний християнський аристотелізм, академічна теологія та російська релігійна філософія – усі вони виступали різновидами метафізичного мислення в теології.

В той же час мислення отців Церкви не було суцільно метафізичним. Значне місце в їх мисленні посідає феноменологія, вона складає фундамент, на якому потім базується теологічна метафізика. Для феноменологічного мислення характерно зняття метафізичних опозицій суб'єктивного-об'єктивного, зовнішнього-внутрішнього, трансцендентного-іманентного тощо. Єдиною реальністю для феноменологічної свідомості є світ феноменів, що становить життєвий світ конкретної реальності, у сприйнятті якої виникають первинні очевидності, з яких формуються досвід, мова, комунікація.

Релігійна феноменологія зосереджена навколо аналізу різних форм релігійного досвіду. Релігійна свідомість в релігійному досвіді сприймає, споглядає життєвий світ певної релігійної реальності. Цей релігійний досвід є результатом комунікації релігійної спільноти, що перебуває в певній мовній, культурній, церковній традиції. Християнський релігійний досвід формується зі споглядання спільнотою первинних релігійних очевидностей Писання, Одкровення, Церкви, Євхаристії, віровчення, віри, общини тощо. Цей досвід набуває різних форм: релігійних переживань, уявлень, віри, знань, оцінювання, дій. Тобто, якщо тлумачити досвід в найширшому горизонті, то можна побачити, що формами досвіду є не лише переживання (як це розуміється в метафізиці), але й усі можливі акти та результати діяльності свідомості. Для феноменології, яка відмовляється від дихотомій розумного-чуттєвого, віри-розуму, теоретичного-емпіричного, досвід виступає вмістилищем усякої діяльності свідомості.

Існує принципова відмінність між феноменологічним та метафізичним дискурсом [6]. Останній намагається підпорядкувати досвід своїм категоріям та схемам. Коли йдеться про релігійну метафізику, категорії та поняття якої далекі від філософських абстракцій і мова якої рухається навколо концептів Трійці, обожнення чи святості, все одно на перший план виступає певна схема яка впорядковує досвід. У феноменологічному дискурсі поняття виникають з аналізу самого досвіду. Вони формуються не шляхом узагальнення, індукції чи дедукції, а феноменологічно, тобто через схоплення загальних чи індивідуальних сутностей.

Саме наявність елементів феноменологічного мислення у представників східного християнства не дає можливості назвати отців Церкви чистими спекулятивними метафізиками, адже у створенні догматів та богословських вчень вони виходили не лише з абстрактних інтуїцій розуму, але й з очевидностей церковного життя. Не лише філософські спекуляції, але й перш за все життєвий світ східно-християнської Церкви визначав досвід, мову й теологічне мислення отців Церкви. Але навіть при тому, що роль фундамен-

ту патристичного світогляду виконувало феноменологічне споглядання очевидностей Церкви, це споглядання не здатне було створити відповідну феноменологічну мову та феноменологічний дискурс, вироблення якого стало здобутком ХХ ст. Тому середньовічний теолог, щоб виразити істини віри (які міг споглядати феноменологічно), вимушений був або звертатися до філософської метафізики, спекулятивної теології, або взагалі відмовлятися від спекуляції і впадати в містичний ірраціоналізм.

Особливо важливу роль в формуванні християнської теологічної системи знань відіграла герменевтика. Первинний досвід, та релігійні очевидності Церкви, якими жила Церква в таїнствах, вірі, релігійному та містичному досвіді, вимагали інтерпретації. Вони не могли бути включеними в систему теологічних знань безпосередньо, а повинні були пройти обробку, розпізнання та адаптацію в систему метафізичного знання. Особливо гостро виявляється важливість герменевтичної проблематики у проблемі співвідношення метафізики та релігійного досвіду. Релігійні очевидності та інтуїції християнської віри в межах теологічного дискурсу набувають нового звучання. Важливо усвідомити, що не існує абсолютної відповідності між первинним феноменологічним досвідом та метафізичним дискурсом. Один і той самий досвід може мати достатньо різні інтерпретації в теологічних системах. Це говорить про те, що дискурс є чимось вторинним по відношенню до первинного досвіду. Але досвід не може існувати без інтерпретації, він її потребує, тому й отримує в теології. Таким чином, феноменологічне споглядання надає досвід, а герменевтика інтерпретує і включає його в контекст Традиції [10].

Процес встановлення догматичних положень є не індивідуальним актом, а результатом колективної комунікації, конвенції церковної спільноти. Остання фактично є колективною інтерпретацією, або інтерпретацією в контексті та на засадах, вироблених Церквою, як комунікативною спільнотою. Причому ця церковна комунікація має бути як горизонтальною, так і вертикальною. Горизонтальна комунікація є умовою вірного тлумачення істини Одкровення, але не єдиною умовою. Іншою важливою умовою є комунікація вертикальна, тобто Церкви і Бога. Її зміст спирається не лише на індивідуальну молитву чи колективну священнодію і полягає не лише у долученні досвіду містиків чи пророків, а в опорі на самоодкровення Бога в Христі [7]. Церковна екзегеза базується на такому самоодкровенні Слова (вертикальна екзегеза) та включає інтерпретацію церковно Одкровення через тлумачення Писання та Особи Слова Божого в контексті Традиції (горизонтальна екзегеза).

Вироблення Церквою віровчення не є його засвоєнням у готовому вигляді, воно не відкривається Богом в завершених формах. Це тривалий процес узгодження між собою Одкровення, віровчення, досвіду, Традиції. Зрозуміло, що первинними є постать та слова Ісуса Христа, які пролунали в контексті Писання. Тобто зміст, характер і форма проповіді Ісуса визначалися загальним контекстом іудейської традиції, контекстом равіністичної традиції епохи еллінізму, зокрема іудейськими есхатологічними вченнями. Вже тут закладаються основні версії та контексти для подальших церковних тлумачень, адже Христос самоінтерпретує Себе, і це первинна інтерпретація його слова і особи ним самим. Потім слова Христа і його Особистість знаходили свою вторинну інтерпретацію в свідченнях апостолів, які тлумачать Ісуса і його слово не лише в «світлі пророцтва», але й в контексті фактів «почутого і побаченого» від самого Христа, чим створюють вторинний контекст Традиції. Далі для євангелістів та вірних наступного покоління, які створюють інтерпретацію третього рівня, джерелами тлумачень виступають пророцтва про Ісуса, факти його життя і слів, контекст і комунікація спільноти ранньої церкви, що разом набувають форми Писань Нового Завіту [3]. Причому сучасні дослідники визнають декілька версій тлумачення Слова Божого в писаннях Нового Завіту [5]. Кожна з цих версій започаткувала свою мікротрадицію, виробила характерні слова, поняття, концепції, моделі тлумачення Слова. З цього

моменту вироблення віровчення є складною герменевтикою, в якій модулюються текст Писання, авторитет традиції, індивідуальна інтуїція споглядання Слова у певного теолога, історичний контекст та церковна комунікація. При цьому не варто недооцінювати раціональний дискурс, роль якого виникає і починає зростати вже в Новому Завіті (Євангеліє від Іоанна). В подальшому, і це приклад четвертої інтерпретації, із засвоєнням церковними мислителями філософської мови античності, виникає ще один фактор герменевтики – мова метафізики, яка включається в процес інтерпретації як засіб, але швидко сама стає об'єктом тлумачень.

У тих випадках, коли метафізика починала домінувати у теології, представники православного містицизму намагалися від неї звільнитися. Але на зміну застарілому схематизму або приходили нові, нетрадиційні, але не менш метафізичні схеми, або відбувалася загалом радикальна відмова від раціонального дискурсу, вироблення абсолютного містицизму – дискурсу, не просто побудованого на досвіді, але й тотожного з ним. «Звільнення» від старої метафізики мало відносну цінність лише доти, доки долало сталі конструкції, але втрачало свою цінність і вагу, коли редукувало зміст Одкровення до різних форм досвіду.

Значним недоліком метафізичного богословствування стає саме така залежність від теоретичних схем певного автора чи навіть школи. Так, для богословів, що мислили в категоріях платонізму чи неоплатонізму, виникали теоретичні складності для інтерпретації позицій мислителів, схильних до мови аристотелізму. А оскільки теологічні (метафізичні) поняття фактично ототожнювалися для богослова з їх релігійним змістом, то різниця богословської мови, залежність від неї могли суттєво впливати і на доктринальну сутність християнської віри. В історії є чимало прикладів, коли суперечка між дефініціями предмета віри, обумовлена приналежністю до певного теологічного мовлення, визначала долю вчення, могла зробити його еретичним.

Ще одна проблема полягає в тому, що далеко не весь зміст теологічних доктрин можна було вивести з досвіду та очевидностей віри. Насправді первинний феноменологічний досвід може виступати скоріше підтвердженням аксіом віри та істин віровчення, ніж їх безпосереднім джерелом. Досвід містика підлягає інтерпретації на засадах віровчення. У формуванні віровчення перш за все бере участь теолог, а не містик. Зрозуміло, що є бажаною наявність у теолога хоча б загального релігійного досвіду. Але окрім нього, у процесі створення та інтерпретації істин віри теолог виходить з певного загального контексту Церкви, з ідей Писання та Традиції. Тобто відбувається подвійна екзегеза – інтерпретація особистістю мислителя в контексті екзегези Традиції [3].

Таким чином, в східному християнстві одночасно співіснували, поєднувалися і протистояли між собою в створенні теології та віровчення – самоодкровення Бога, інтуїції віри феноменологічний досвід споглядання реалій Христа й Церкви, теологічна філософська метафізика, екзегеза Слова та Писання, комунікація церковної спільноти. Вони вимагали один одного, адже неможливе продуктивне існування ні відірваної від досвіду теології, ні самодостатнього невідрефлексованого досвіду, ні теології поза контекстом церковної спільноти, ні церковного досвіду без герменевтики Традиції, ні, врешті, теології та віровчення без рефлексії за допомогою метафізичної мови. Усі названі методи теології отців вимагають один одного, але й постійно знаходяться у певній напрузі, між ними неможливо встановити чіткої узгодженості. І навіть в «ідеальних» випадках, на кшталт системи Максима Сповідника, де християнська метафізика, герменевтика та конвенція найбільш органічно поєднувалися з власним досвідом містика, все одно ця напруга повністю не знімалася. Узгодженість методів ставала можливою лише завдяки теологічному генію Максима, адже вже після його смерті ніхто з його наступників не зміг повноцінно продовжити його систему. А в наступну історичну епоху православна теологія лише занепадала, що лише загострювало напругу між метафізичним дискурсом, містичним праксиом та екзегезою церкви.

Система методологій патристики можна вважати одночасно базовою та взірцевою для усієї подальшої східно-християнської, зокрема православної, релігійної думки. І візантійська теологія в її історичних формах, і православна духовна академічна теологія XIX ст., і неопатристика XX ст. в різній мірі, але залежали від системи методологій, сформованих в патристичну добу. Але якщо у візантійській теології (у Максима Сповідника) ця система збалансовано розвивалася, то в паламізмі вона редукується до містицизму, шкільна академічна теологія XIX ст. набуває переважаючих метафізичних форм, тоді як в неопатристиці з різним успіхом відбуваються спроби повернутися до системи методологій патристики. Але реконструкція теологічних методів цих форм православної теології є окремим завданням дослідника.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу зробити кілька важливих для релігієзнавчого аналізу висновків. Важливе місце в патристичній теології посідає досвід феноменологічного споглядання отцями первинних очевидностей віри й одкровення, які мають претензію на безпосередні вияви і бачення Бога. Цей досвід залишається важливим фактором формування доктрини. Церковні автори могли виходити з власного чи церковного (або містичного) досвіду як своєї передумови, але не обмежувалися ним. Вони постійно тлумачили свій досвід, корегуючи його з традицією, тлумачили джерело одкровення – Писання, тлумачили його контекст – Традицію, тлумачили церковний досвід. Тобто мислителі-патристики використовували герменевтику, але не обмежувалися лише інтерпретаціями досвіду, отриманого у феноменологічному спогляданні. Водночас візантійські теологи постійно перебували у комунікації – з собою, з Писанням, з іншими, з Богом, з Традицією та її носіями, зі своїми противниками. Прийняті церковними соборами віровчення й догмати є результатами комунікативної угоди, конвенції між учасниками соборів, теологами та церковною спільнотою. Але християнські богослови не обмежуються лише комунікативною прагматикою. Отці реалізують усі методи в своїй теології. Вони і звертаються до Бога та сприймають його відкриття, і феноменологічно споглядають очевидності досвіду, і постійно інтерпретують Одкровення, і проводять комунікативну прагматику на Соборах, і виходять з контексту Традиції, і філософствують, будують метафізичні системи, враховуючи історичний досвід та навіть політичні реалії. Усі названі фактори тією чи іншою мірою в різних ситуаціях брали участь у формуванні філософії, теології та віровчення патристики. Серед цих методів не було основного, кожен з них миг постає на роль головного в певний момент. Для всіх цих методів характерною було змагання двох стилів мислення – метафізичного («схоластичного») і антиметафізичного («містичного»). Це протистояння є обов'язковою рисою теології як теоретичного виразу релігійного типу світогляду, що поєднує раціоналістичні та ірраціоналістичні способи мислення. Поєднання різноманітних методів теологічного мислення покликане зрівноважувати раціоналізм та ірраціоналізм православного мислення, легітимізуючи різноманітність внутрішнього змісту теологічного дискурсу.

Література

1. Аверинцев С. Теология / С. Аверинцев. // Новая философская энциклопедия: в 4 т. – М. : Мысль, 2010– . – Т. 4. – 2010. – С. 32–33.
2. Античная философия. Энциклопедический словарь / под ред. П. Гайденко. – М. : Прогресс-Традиция, 2008. – 896 с.
3. Бер И. Формирование христианского богословия: Путь к Никее / И. Бер, свящ. – Тверь: Герменевтика, 2006. – 240 с.
4. Гайслер Н. Энциклопедия христианской апологетики / Н. Гайслер. – СПб., 2004. – 1184 с.
5. Дан Дж. Единство и многообразие в Новом Завете. Исследование природы первоначального христианства / Дж. Дан. – М. : ББИ, 1997. – 526 с.
6. Кебуладзе В. Феноменология досвіду / В. Кебуладзе. – К. : Дух і літера, 2011. – 280 с.

7. Кнох В. Бог в поисках человека / В. Кнох. – М. : Христианская Россия, 2006. – 327 с.

8. Ларше Ж.-К. Что такое богословие? / Ж.-К.Ларше // Вестник ПСТГУ I: Богословие. Философия. – 2012. – Вып. 3 (41). – С. 117–141.

9. Лонерган Б. Метод в теологии / Б. Лонерган. – М. : Институт философии, теологии и истории им. св. Фомы, 2010. – 400 с.

10. Тисельтон Э. Герменевтика / Э. Тисельтон. – Черкассы : Коллоквиум, 2011. – 430 с.

11. Чорноморець Ю. Візантійський неоплатонізм від Діонісія Ареопагіта до Геннадія Схолярія / Ю. Чорноморець. – К. : Дух і літера, 2010. – 564 с.

12. Чорноморець Ю. Основні категорії патристичної метафізики / Ю. Чорноморець // Мультиверсум: філософський альманах. – 2004. – Вип. 42. – С. 36–47.

13. Чорноморець Ю. Філософія як коментар: свобода мислення у затінку авторитетів (Методологія філософської теології Максима Сповідника) / Ю. Чорноморець // Вісник Харківського Національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2007. – № 791. – Серія: теорія культури і філософія науки. Вип. 33. – С. 131–139.

14. Хоружий С. Неопатристический синтез и русская философия // О старом и новом / С. Хоружий. – СПб., 2000. – С. 35–61.

Анотація

Христокін Г. В. Методологія грецької патристики. – Стаття.

Метою дослідження є аналіз основних методів теологічного дискурсу грецької патристики, їх взаємодії між собою, зв'язку з досвідом, одкровенням, з теорією та практикою патристики. Встановлено, що для православної традиції характерне широке розуміння феноменології релігійного досвіду. Під останнім розуміється не лише особистий досвід мистиків, але і сакраментальні переживання євхаристійних спільнот. Релігійний досвід концептуалізується в теологічному дискурсі. Герменевтика православної теології включає в себе тлумачення не лише авторитетних текстів, що концептуалізують досвід, але й тлумачення самого досвіду. Центальною подією досвіду є спілкування вірних із персоніфікованою трансцендентною реальністю та між собою. Особлива комунікативна прагматика знаходить свій вираз у соборності, яка конститує православну церкву в її ідентичності.

Ключові слова: православна теологія, містика, релігійний досвід, грецька патристика.

Аннотация

Христокин Г. В. Методология греческой патристики. – Статья.

Целью исследования является анализ основных методов теологического дискурса греческой патристики, их взаимодействия между собой, связи с опытом, откровением, с теорией и практикой патристики. Установлено, что для православной традиции характерно широкое понимание феноменологии религиозного опыта. Под последним понимается не только личный опыт мистиков, но и сакраментальные переживания евхаристических общин. Религиозный опыт концептуализируется в теологическом дискурсе. Герменевтика православной теологии включает в себя толкование не только авторитетных текстов, которые концептуализируют опыт, но и толкование самого опыта. Центральным событием опыта является общение верных с персонифицированной трансцендентной реальностью и между собой. Особая коммуникативная прагматика находит свое выражение в соборности, которая конституирует православную церковь в ее идентичности.

Ключевые слова: православная теология, мистика, религиозный опыт, греческая патристика.

Summary

Khrystokin G. V. Greek patristic methodology. – Article.

The study is an analysis of the main methods of theological discourse Greek patristic, their interaction with each other, communication with the experience, the revelation of patristic theory and practice. It was established that the Orthodox tradition is characterized by broad understanding of the phenomenology of religious experience. By this is meant not only the personal experience of mystics, but sacramental experience of the Eucharistic communities. Religious experience is conceptualized in theological discourse. Hermeneutics of Orthodox theology includes not only the interpretation of authoritative texts that conceptualizes experience, but also the interpretation of the experience. The highlight of the experience is the faithful communication of personalized transcendent reality and each other. Special communicative pragmatics is manifested in Reunion, which constitutes the Orthodox Church in her identity.

Key words: Orthodox theology, mysticism, religious experience, the Greek patristic.